

Handleiding

bij het gebruik van liederen uit *Liedboek – zingen en bidden in huis en kerk* op kerkradio en -televisie.

Vaak wordt gedacht, dat voor het maken van kerkradio en -televisie niets geregeld hoeft te worden m.b.t. de auteursrechten. Maar dat is niet zo.

Er wordt immers ongetwijfeld gebruik gemaakt van auteursrechtelijk beschermd werk, d.w.z.: van creatieve werken waarvan de auteurs nog leven of ten hoogste 70 jaar geleden zijn overleden.

Hieronder vallen dus de meeste kerkliederen.

Deze Handleiding en de bijbehorende lijsten beperken zich tot het *Liedboek – zingen en bidden in huis en kerk*, maar de principes gelden ook voor elk ander lied, iedere andere bundel.

Publiek domein

Als een lied niet meer auteursrechtelijk beschermd is, valt het onder het publiek domein (D.P. - Domain Publique). Dan mag het vrij gebruikt worden.

De meeste kerkliederen echter zijn auteursrechtelijk beschermd. Vooral vanwege de tekst: omdat ouder taalgebruik (publiek domein) wordt vervangen door moderne, actuelere taal.

Melodieën zijn minder aan veroudering onderhevig. Het *Liedboek* bevat dan ook veel muzikaal materiaal uit voorgaande eeuwen, dus uit het publiek domein.

Het komt geregeld voor dat een lied deels onder het publiek domein en deels onder auteursrechtelijke bescherming valt: de muziek is oud, de tekst is nieuw. De muziek los gespeeld is niet beschermd, het lied als geheel wel.

Wanneer iemand een werk uit het publiek domein vertaalt, wordt de vertaling als geheel nieuw werk onder auteursrechtelijke bescherming beschouwd. Wanneer iemand bij een oude melodie een begeleiding maakt, valt dit als nieuw werk onder het auteursrecht.

De auteurs die onder het auteursrecht vallen worden *rechthebbenden* genoemd. Zij alleen (of hun erven) mogen bepalen wat er met hun werk gebeurt. 70 jaar na de dood van een auteur vervalt zijn recht en is hij dus geen rechthebbende meer.

Voorbeelden

Lied 31a *Mijn toevlucht is de here God*

Tekst: Jaap Zijlstra (1933-2015)

Melodie: Rijk Jansen (*1957)

Dit lied valt zowel vanwege tekst als muziek onder auteursrechtelijke bescherming.

Lied 522 *Toen Jezus bij het water kwam*

Tekst: Martin Luther (1483-1546)

Vertaling: Jan Willem Schulte Nordholt (1920-1995)

Melodie: Wittenberg 1524

Het lied in het oorspronkelijke Duits valt onder het publiek domein. Maar de vertaling van Schulte Nordholt is auteursrechtelijk beschermd. Het lied, gezongen in het Nederlands, is in zijn geheel auteursrechtelijk beschermd.

Lied 42 *Evenals een moede hinde*

Tekst: Willem Johan van der Molen (1923-2002) en Jan Wit (1914-1980)

Melodie: Genève 1551

De melodie valt onder het publiek domein. De tekst is van twee gezamenlijke auteurs. Ieder voor de helft. Maar in 2050 vervalt het recht van Wit en gaat het hele recht over naar Van der Molen, tot 2072. Het lied is tot die tijd in zijn geheel auteursrechtelijk beschermd.

Lied 150 *Loof God, loof hem overal*

Tekst: Martinus Nijhoff (1894-1953)

Melodie: Genève 1562

De tekst was tot en met 2023 beschermd, omdat Nijhoff in 1953 is overleden. Maar per 1 januari 2024 (de Auteurswet schrijft voor: per 1 januari volgend op de 70e sterfdag) is het hele lied publiek domein.

‘Waarom zou het auteursrecht nog 70 jaar na iemands dood door moeten gaan?’ wordt wel eens gevraagd. Als je het andersom bekijkt: wat zou er gebeuren als het auteursrecht met iemands dood eindigt? Dan zou het de moeite kunnen lonen om de auteur van een (te verwachten) bestseller/hit om te brengen. In ieder geval zou het de creativiteit remmen.

Het bedrag dat auteurs bij leven krijgen, houdt dus rekening met het feit dat na hun dood de inkomsten doorlopen.

Kerkradio en -televisie

Voor het openbaar maken en verspreiden van een lied is de toestemming nodig van alle auteurs (dan wel de erven), voor zover deze onder de Auteurswet vallen.

Bij kerkradio is sprake van het laten *horen* van creatief werk. Bij kerktelvisie komt daar vaak nog het in *beeld* brengen van de liederen (tekst, bladmuziek) in de opname.

Daarnaast wordt vaak apart een bij de dienst horende orde van dienst op het web gepubliceerd. In sommige gevallen met teksten of bladmuziek van de liederen.

Voor het **beeldrecht** van de liederen uit *Liedboek – zingen en bidden in huis en kerk* kan men bij de uitgever van de bundel terecht of bij de auteurs zelf. Het abonnement op LiedboekOnline van de uitgever dekt een groot deel van het reguliere beeldgebruik: beamen, afdrucken, plaatsen op het web. Dat laatste tot een maximum van 14 dagen.

Audiorechten

De LiedboekOnline-licentie is beperkt tot het beeldrecht. Met deze licentie hebt u nog *geen* licentie voor de **audiorechten** en die hebt u juist in de eerste plaats nodig om uw kerkdienst te kunnen uitzenden/streamen op kerkradio/kerktelvisie.

Regelt u de audiorechten niet, dan pleegt u inbreuk op andermans rechten.

In Nederland mag wettelijk alleen Buma-Stemra deze audiorechten **collectief** vertegenwoordigen. Buma-Stemra vertegenwoordigt echter alleen het repertoire van de bij haar (of bij een zusterorganisatie in het buitenland) aangesloten auteurs. Maar lang niet elke auteur is aangesloten. Dat kan uit vrije keuze zijn, of omdat de voorwaarden van Buma-Stemra het onmogelijk maken voor een auteur zich aan te sluiten.

De collectieve licentie die u voor de **audiorechten** dient af te sluiten, is de *Buma-Stemra Streaminglicentie*. Als u deze licentie *niet* hebt, kunt u maar enkele tientallen liederen uit het *Liedboek* legaal gebruiken, namelijk de liederen die zich geheel in het publiek domein bevinden. De licentie kost op dit moment € 130,- per jaar. Het abonnement betaalt u per gebouw/gemeente, net zoals de licentie van (het abonnement op) LiedboekOnline.

Bij Buma-Stemra aangesloten auteurs ontvangen uit dit bedrag een vergoeding voor het gebruik van hun materiaal op kerkradio en -tv.

Ook voor gebruik van het materiaal van auteurs die *niet* zijn aangesloten, dient u toestemming te hebben. Dat is ingewikkelder, want die toestemming moet u meestal per gebruik regelen. Maar: doet u dit niet, dan pleegt u inbreuk op de rechten van de betreffende auteur(s).

De praktijk

Hoe weet u nu of een auteur bij Buma-Stemra aangesloten is en welke liederen u kunt gebruiken voor uw kerkradio- of -tv-uitzending?

In **Lijst 1 – Auteurs...** vindt u de namen van de auteurs en of ze al dan niet zijn aangesloten bij Buma-Stemra.

Van de 209 lieddichters zijn 130 niet aangesloten (61%) en van de componisten 120 van de 236 (51%). Tezamen 56 procent van alle *Liedboek*-auteurs.

Een lied mag u pas gebruiken als u toestemming heeft van *alle auteurs*: dichter, vertaler, componist. Dit betekent dat dat de kans dat bij een willekeurig lied tenminste één auteur die niet aangesloten is, groot is: Van de 1278 liederen in het *Liedboek* kunt er maar 599 (47%) zonder individuele aanvullende licenties gebruiken!

Welke liederen mag u niet zonder meer zingen?

In **Lijst 2 – niet te gebruiken liederen...** vindt u de nummers van de 679 liederen, die u wat betreft audiorechten *niet* mag gebruiken met louter een Buma-Stemra Streaminglicentie. Voor dit materiaal hebt u dus één of meer extra licenties nodig. Achter elk liednummer staan de namen van de auteur(s) bij wie u om een aanvullende licentie moet vragen. Soms vindt u de adresgegevens eenvoudig op het web. In andere gevallen zou u de uitgever, BV Liedboek,

Proefversie 1.1

kunnen verzoeken om contact op te nemen met de auteur. I.v.m. privacy is het niet mogelijk dat BV Liedboek u deze adressen geeft.

De hier genoemde liederen zijn die welke u *eenstemmig, zonder begeleiding* ten gehore kunt brengen. De **begeleiding** dient u echter ook mee te nemen in uw voorbereiding: ook die valt namelijk onder de Auteurswet en ook hiervoor moet u toestemming hebben om die op kerkradio/-tv te mogen uitzenden.

Gebruikt uw organist/begeleider de begeleidingen uit de losbladige *Begeleidingsbundel* bij het *Liedboek*? **Lijst 3 [nog samen te stellen]** bevat de hoedanigheid van deze auteurs: wel of niet aangesloten bij Buma-Stemra. 56 procent van de begeleidingsauteurs is *niet* aangesloten bij Buma-Stemra.

Als uw begeleider alleen de *Begeleidingsbundel* gebruikt als bron, komt het erop neer dat naar schatting 80 procent van het *Liedboek* niet zonder nadere licenties gezongen mag worden.

Voor wat de overige begeleidingen, uit andere bundels en bronnen, en natuurlijk de voorspelen, dient u zelf na te gaan of de betreffende componisten al dan niet zijn aangesloten. Dit kunt u doen in de *Titelcatalogus van Buma-Stemra*. Als u de naam daar niet vindt, kunt u er van uitgaan dat de persoon in kwestie niet is aangesloten. Voor deze begeleiding hebt u dan een aparte licentie nodig.

Als uw begeleider ter plekke harmoniseert, maakt dat e.e.a. eenvoudiger: hiervoor is geen extra licentie nodig.

Voorbeelden

Het zijn vaak 'kleine-bijdrage' auteurs, die niet zijn aangesloten bij Buma-Stemra. Veel 'grote' auteurs zijn juist wel aangesloten: Willem Vogel, Christiaan Winter, Sytze de Vries, Willem Barnard, Huub Oosterhuis en Antoine Oomen.

Maar er zijn ook 'grote' auteurs die *niet* zijn aangesloten. Het materiaal van Ida Gerhardt, Marie van der Zeyde, Frits Mehrrens, Willem van der Molen, Jaap Zijlstra, Jaap Geraedts, Gerrit Kamphuis en Tom Naastepad valt bijvoorbeeld niet onder het Buma-Stemra-repertoire.

Dat betekent dat u bekende liederen als:

42 *Evenals een moede hinde*, Willem van der Molen

66 *Breek, aarde, uit in jubelzangen*, Gerrit Kamphuis

687 *Wij leven van de wind*, Jaap Zijlstra

556 *Alles wat over ons geschreven is*, Frits Mehrrens

niet zomaar, zonder nadere toestemming (=licentie), kunt gebruiken.

YouTube

Kerken die hun diensten alleen op YouTube, Facebook, Instagram of Twitch verspreiden hebben geen Buma-Stemra Streaminglicentie nodig. Buma-Stemra heeft met deze platforms zelf afspraken gemaakt. Auteurs worden hier o.m. betaald uit de advertentie-inkomsten.

Conclusie

Slechts een zeer beperkt deel van het *Liedboek* is te gebruiken bij het streamen van diensten via kerkradio of -televisie.

Bijgaande *Lijst 2* gaat ervan uit dat u de collectieve Buma-Stemra Streaminglicentie hebt (of: alleen via YouTube etc. streamt). Hier vindt u de *Liedboek*-liederen die u niet kunt gebruiken zonder dat u aanvullende licenties hebt.

Tenslotte bekijkt u aan de hand van Lijst 3 (of aan de hand van de *Titelcatalogus van Buma-Stemra*) of de te spelen zettingen binnen haar repertoire valt. Zo niet, dan mag u ze niet zonder aanvullende expliciete toestemming gebruiken.

Waar in deze Handleiding de auteur mannelijk wordt benoemd, is dit met alle inclusiviteit bedoeld.

Aan de bij deze Handleiding behorende lijsten kunnen geen rechten worden ontleend. Bron is de Titelcatalogus van Buma-Stemra, maar die is niet in alle gevallen consequent/volledig, zo blijkt uit de zoekresultaten. In enkele gevallen wordt een auteur niet herkend bij het zoeken op naam. Wanneer vervolgens op titel wordt gezocht, komt de auteursnaam toch bovendrijven. Bovendien is het Buma-Stemra-repertoire aan verandering onderhevig.

Proefversie 1.1

Vraag en antwoord

Waarom moet er auteursrecht worden betaald?

Voor auteurs is het schrijven in veel gevallen hun inkomstenbron. Zij worden vaak niet betaald voor het schrijven zelf, maar moeten uit het gebruik van hun creaties betaald worden.

Waarom sluiten niet alle auteurs zich aan bij Buma-Stemra? Dat zou toch veel makkelijker zijn.

Aansluiting is vrijwillig. Maar vooral: Buma-Stemra heeft toelatingsvoorwaarden waaraan niet elke kerkliedauteur voldoet. En ook niet-aangeslotenen hebben recht om inkomsten te genereren uit hun werk.

Waarom organiseren de auteurs dan niet een soort alternatieve Buma-Stemra?

Dat zou mooi zijn, maar Buma-Stemra heeft bij wet een monopoliepositie. Naast Buma-Stemra mogen alleen de auteurs zichzelf vertegenwoordigen.

Heeft het Liedboek gefaald door een bundel uit te geven waarvan de rechten als een lappendeken verdeeld zijn?

Nee, niet echt: De uitgever mag wettelijk de audiorechten niet vertegenwoordigen.

Het zou voorstelbaar zijn geweest om alleen materiaal van bij Buma-Stemra aangesloten auteurs te gebruiken. Maar het resultaat zou behoorlijk eenzijdig zijn geworden: een groot deel van de psalmberijmingen zouden er dan bijvoorbeeld niet in terecht zijn gekomen.

Bovendien is de aansluiting bij Buma-Stemra opzegbaar. Auteurs kunnen zelfs internet per jaar uitsluiten. In 2013 waren de erven van componist Mehrrens aangesloten en in 2022 niet meer.

Wel zou het prettiger geweest zijn om in de *Begeleidingsbundel* zettingen op te nemen van de melodieauteurs zelf. Want hoe minder verschillende rechthebbenden, hoe makkelijker.

Ik ken een paar auteurs. Volgens mij vinden zij het prima als hun materiaal vrijelijk gebruikt wordt. Dan mag dat toch?

Als een auteur persoonlijk met een kerk overeenkomt dat deze zijn materiaal mag gebruiken, is dat mogelijk. De auteur zou ook kunnen vinden dat iederéén zijn liederen mag gebruiken (toestemming), maar dat moet hij dan wel ergens officieel duidelijk hebben beschreven: de reikwijdte en de duur moet kenbaar worden gemaakt. Kerk A mag niet liederen van auteur Y gebruiken omdat deze tegen kerk B gezegd heeft, dat hij er niets voor hoeft te hebben.

Dus als ik weet dat de auteur er niets voor hoeft te hebben, dan mag ik de liederen vrij gebruiken?

Nee: het zijn twee verschillende zaken: het gaat in principe om de toestemming. En daar kán een vergoeding bij horen, maar het hoeft niet.

Klopt het wel dat kerkliedauteurs betaald moeten worden? Het is toch voor de goede zaak?

Van de goede zaak kan niemand eten. Bovendien: al die kerkelijke auteurs die wel zijn aangesloten bij Buma-Stemra laten zich betalen uit de gegenereerde inkomsten.

Daarbij: op veel platforms wordt reclame gemaakt. Op YouTube bijvoorbeeld, met advertenties, is een kerkdienst, met de vele liederen, onderdeel van een verdienmodel. En dat is zeker niet 'de goede zaak', dat is gewoon handel.

Zou het niet handig zijn als de adressen van de auteurs openbaar waren?

Jazeker. Maar de uitgever mag ze niet zomaar verstrekken. Rechthebbenden (auteurs en erven) zouden er goed aan doen om hier zelf voor te zorgen. Als kerken zich houden aan de Auteurswet en de adressen van de auteurs zijn niet bekend, kan hun materiaal niet meer worden gebruikt.

Kerkdienstuitzendingen achter een wachtwoord, is dat niet de oplossing om niet te maken te krijgen met ingewikkelde auteursrechten?

Nee, ook met materiaal achter een wachtwoord valt het gebruik nog steeds onder de bescherming van de Auteurswet. Sommige auteurs en licentiegevers maken wel onderscheid of hebben het gebruik achter een wachtwoord inbegrepen in hun licentievormen: wat betreft het beeldgebruik verstrekt LiedboekOnline een in tijd onbeperkte licentie wanneer diensten of liturgiebladen achter een wachtwoord op de eigen website staan of op kerkdienstgemist.nl/kerkomroep.nl.

Al met al is het toch een behoorlijk werk om het aantal zingbare liederen uit te breiden. Het gaat zo tegen mijn gevoel in: het gaat hier toch om kerkliederen. Kan dat niet anders?

Proefversie 1.1

Inderdaad gaat het om kerkliederen. Die mogen inderdaad zonder probleem in de dienst gezongen worden, allemaal. Zolang het maar binnen de kerkmuren blijft. Maar er wordt altijd een bewuste keuze gemaakt wanneer de diensten als stream op het web worden geplaatst.

Het valt te verdedigen om te stellen dat er bij diensten die alleen op het moment zelf kunnen worden bekeken (de letterlijke *livestream*), zoals via *Zoom*, geen sprake is van een openbaarmaking van de kerkdienst, tenminste zolang e.e.a. achter een wachtwoord staat dat alleen maar binnen de eigen gemeenschap wordt gedeeld.

Zo zou zonder enige extra administratie geput kunnen worden uit alle kerkliederen.